

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Історичний факультет

**Карасевич А.О.,
Левківський К.М., Сокирська В.В.**

**Політичні портрети
новітньої доби**

книга -4 - «Азія» (частина 1)

Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів

Умань 2013

УДК - 94(5) «190/199»(092)

ББК - 63.3 (5) 6-8я 73

К - 21

Рецензенти:

Токовенко О. С. – доктор філософських наук, професор, декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровського

національного університету імені Олеся Гончара

Шатохін А. М. – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін Уманського національного університету садівництва

Кривошеїн В. В. – доктор політичних наук, професор кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

**Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту
України**

від 16 серпня 2012 року № 1/ 11 – 13406

Політичні портрети Новітньої доби . Книга 4. Частина I. – «Азія» - Навчальний посібник / Укладачі: А.О. Карасевич., К.М. Левківський., В.В.Сокирська. – Умань.: ПП Жовтий О.О., 2013. –490 с.

У навчальному посібнику розглядаються політичні ідеї і вчення видатних особистостей азіатського континенту в епоху Новітньої доби. Укладачі пропонують своїм читачам основні етапи формування політичної думки у названому регіоні, політичні портрети державотворців і президентів, полководців і законодавців, реформаторів і диктаторів, представників церковного кліру і гуманістів, політичних філософів та істориків політики, політичних злочинців і відомих представників політичних партій, всіх, хто мав відношення до формування політичного життя у ХХ – початку ХХІ століття.

Посібник буде корисним всім тим, хто цікавиться складними процесами формування політичної культури сьогодення, кому не байдужа історія державотворення в епоху Новітньої доби.

©Карасевич А. О., Левківський К.М., Сокирська В.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....4

Глава I. Основні тенденції розвитку країн Азії в Новітній період історії.....11

Глава II. Політичні портрети Південно-Західної Азії у ХХ – ХХІ столітті.....75

- Ісламська республіка Афганістан.....75
- Ісламська Республіка Іран.....140
- Турецька Республіка..... 172
- Королівство Саудовська Аравія.....221
- Республіка Ірак.....253

- Сирійська Арабська Республіка.....	283
- Йорданське Хашимітське Королівство.....	306
- Ліванська Республіка.....	313
- Єменська Республіка.....	326
- Держава Катар.....	336
- Держава Кувейт.....	342
- Держава Ізраїль.....	347
- Султанат Оман.....	377
- Республіка Кіпр.....	386
- Королівство Бахрейн.....	393
- Об'єднані Арабські Емірати.....	399
- Республіка Азербайджан.....	405
- Республіка Грузія.....	452
- Республіка Вірменія.....	469
- Іменний покажчик.....	481
- Література.....	484

ВСТУП

Політична думка Азії – це сокупність знань про політику, зосереджених у суспільнополітичних поглядах особистостей, ідеях і концептуальних підходах мислителів різних країн Азії з найдавніших часів до новітньої доби.

Політичній думці Азії найстародавніших часів притаманне чітко виражене релігійне забарвлення. Політична влада розглядалася як прерогатива монарха, який вважався втіленням бога, а бог – першоджерелом влади. У вавилонських законах Хаммурапі (XVIII ст. до Христа) містилося посилення до бога Шемана, у давньоєврейській міфології Мойсей отримує закони безпосередньо від бога, згідно мусульманського віровчення, владу дарує Аллах. Синтоїзм розглядає династію японського імператорів, починаючи від міфічного її засновника Дзимму (VIII ст. до Христа), як нащадків богині Сонця Аматерасу. Сакралізація влади забезпечувала покору підлеглих і непорушність існуючого ладу. За вченням Конфуція, яке зародилося в Китаї у VI – V столітті до Христа і надовго поширилося далеко за його межами, особливо в Кореї та Японії, імператор вважався «сином неба», влада якого повинна мати авторитарний характер. Якщо конфуціанство у дотриманні стабільності та порядку покладало надії значною мірою на людські чесноти та ритуальні звичаї, китайська школа

легістів (V – IV століття до Христа) та та індійські закони Ману (III – II століття до Христа) абсолютизували суворість покарання.

Релігійне обґрунтування влади простежується і в наступні періоди розвитку людської цивілізації. У Китаї Лі Гоу (XI століття) розглядав правителя як відповідну специфічну ланку між небом і народом. В свою чергу – Кітабатаке Тікафус (XIII – XIV століття) релігійними міркуваннями обґрунтував культ імператора в Японії і в цьому вбачав одну із суттєвих рис японської «виключності», якою обґрунтовувалась ізоляціоністська політика «закритих дверей», яка здійснювалася до кінця XIX століття.

Поряд з теологічними поглядами і концепціями у політичному знанні поступово набувають поширення і елементи раціоналістичних поглядів. У Китаї ще в V столітті до Христа Моцзи хоч і визнавав небесні порядки як взірць всього світового правопорядку, однак, як виключенням вважав, держава має не небесне, а земне, договірне походження, проголошуючи цим самим, авторитет влади народу.

Так само Янь Менъцзи (III ст. до Христа) у тріаді «народ-державо-володар» ставив на перше місце народ. Абу Наср аль-Фарабі (VIII - IX столітті) розглядав державу не як творіння бога, а як наслідок об'єднання людей. Арабський мислитель Ібн Рушд (XII ст.) виступив за науковий підхід до проблем політичного життя і наполягав на виборності глави держави, перекреслюючи релігійні уявлення про його походження. Аналізуючи халіфат як особливі мусульманську форму правління, один з його найвідоміших знавців Абу-л-Хасан ал-Маверді (IX – X ст.) підкреслював, що в особі халіфа поєднується світська та релігійна влада, розробив 10 повноважень халіфа.

Така двоїста природа влади халіфа, як і те, що він обирається від мусульманської громади муджтахадми (знавцями шаріату), уклав з ними договір про халіфат і зобов'язаний був з ними радитися, - вся ця політична філософія з погляду як тогочасних, так і сучасних дослідників свідчить, що халіфат був унікальним інститутом, демократичнішим за будь-який інший державний устрій.

Середньовічні мусульмани і мислителі намагалися узагальнити та систематизувати сучасні їм політичні погляди. Кудьма Ібн Джафар (X ст.) прагнув створити синтетичну «політичну науку». У праці «Книга шаріатської політики» Ібн Таймійу (XII – XIII ст.) намагався поєднати політичну практику з настановами шаріату. Особливого поширення нові підходи у політичному знанні набувають у XIX столітті, коли всупереч спробам ідеологів «феодального націоналізму» під гаслами «великого минулого»

зберегти існуючий лад поширюються із значним запізненням проти Європи просвітницькі та реформаторські ідеї.

Джамаль ад-Дін аль-Афгані в своїй політичній філософії доводив, що тиранія як форма влаштування державної влади не сумісна з мусульманським віровченням. Він вимагав переходу до конституціоналізму. Аналогічним чином своє політичне вчення обґрунтовував Зія – бей (Туреччина), який намагався довести відповідність політичного лібералізму засадам ісламу. Значно далі пішов Ватанабе Кадзан (Японія). Представник японської школи політичної культури виступив за поширення методології і на політичну сферу та остаточне звільнення останньої від теологічного впливу. Тому і політичні реформи у його тлумаченні виступають не як прояв релігійного втручання і відповідного корегування божественною силою, а як науково-обґрунтований аналіз і постійний результат пошуку і відкриття.

Накае Тьомін, виходячи з аналогічних міркувань, досліджував етапи еволюції держави. Розглядаючи абсолютну монархію як владу однієї особи, а конституційну – як співвладу монарха і народу, він навав всі переваги в політичному влаштуванні республіканській формі управління. Значну увагу представники політичної філософії звертали на питання про рецепцію зарубіжних, особливо політичних інститутів та норм права.

У Китаї таке запозичення пропагували Фей Гуйфень і Янь Фу. Чжен Гуаньїн схилився до сприйняття французької моделі, Кадзан – до досвіду США. Але з цього приводу лунали й серйозні заперечення. Бонкімчадоро Чоттопадхай (Індія) підкреслював обмеженість західної демократії, протиставляючи їй необхідність самовдосконалення особистості. Ілюзії щодо неї викривав і Бутрос аль-Бустані (Сирія). Радан Аджанг Картіні (Індонезія) – чи не єдина жінка серед представників політичного знання того часу – також ставилися до прикладу Заходу досить критично, пропонуючи синтез кращих рис західної та місцевої традиційної культури в різних сферах, у тому числі і політичній. У цьому вона вбачала шлях до зміцнення гуманістичних засад політичного життя.

Набагато рішучіше за багатьох сучасників виступав Тань Ситун (Китай), який вимагав відкинути пута феодальних та релігійних ідеологій в ім'я національного визволення та впровадження парламентаризму. Він не виключав застосування насильства для досягнення високої мети. Про необхідність і навіть неминучість революції ставив питання Хосе Рисаль (Філіппіни), який, втім, висловлював побоювання, що вона може привести до встановлення диктатури. Його співвітчизник Аполінарто Мабіні вимагав встановлення республіканського ладу, чіткого поділу влади, демократичного обрання представницьких органів, гарантій прав громадян.

Наприкінці XIX – на початку XX століття у країнах Азії виникають політичні партії та організації прогресивної спрямованості: Індійський національний конгрес (1885 рік), у Туреччині – «Товариство нових османів» (1865 рік) та младотурецьке «Єднання та прогрес» (1889 рік), Союз відродження Китаю (1894 – 1895 роки), в Індонезії – «Саракат іслам» (1912 рік) та ряд інших. Їх політичні платформи мали, поряд з істотними відмінностями, чимало спільних рис: визнання необхідності радикальних реформ, боротьба проти іноземного панування, впровадження парламентського ладу, освіта народу, як одна з наріжних умов демократизації суспільства.

В арабському регіоні континенту набули поширення об'єднавчі тенденції подвійної спрямованості. З одного боку, панарабізм (Сата аль-Хустрі, А. Ісхак та інші) – об'єднання політичного характеру. І з іншої сторони – панісламізм (Бутрос аль-Бустані, Джемаль ад-Дин аль-Афгані та інші мислителі не лише в арабському світі, але і ряді інших мусульманських країнах) – об'єднання під єдиним релігійним прапором. Висувалася навіть ідея створення Арабського халіфату як конфедерації (Абд ар-Рахман аль-Кавакібі). Жодна з цих ідей не була реалізована.

У XX столітті посилюється наступальний характер політичної культури, особливо в другій його половині. У цей час зростає роль політичних партій, а погляди їх лідерів найчастіше набувають характеру партійних платформ або програм. Так, заснована у 1912 році партія Гоміндан (Китай) поклала в основу своєї програми вчення Сун Ятсена. Його складовими були три принципи:

- націоналізму – боротьби проти всіх форм іноземного втручання;
- народовладдя – переходу до демократичної республіки;
- народного добробуту.

Крім цього, в програмі партії Гоміндан було сформульовано вчення про п'ять гілок влади:

- 1). Законодавча.
- 2). Виконавча.
- 3). Судова.
- 4). Екзаменаційна.
- 5). Контрольна.

Сунятсенізм виходив з необхідності широкого залучення до політичної боротьби народних мас, зокрема в умовах Китаю насамперед селянських. Політична платформа Індійського національного конгресу формувалася під визначальним впливом Мохандаса Карамчанда Ганді та його філософії. Гандизм виходив з основоположного принципу «ахимси» - ненасильництва.

Відповідно до цієї настанови основним засобом дій народних мас вважалася громадянська непокора (сатьяграха) і неучасть у діяльності органів влади. Аналогічним чином Ганді уявляв собі створення «ненасильницької» держави у майбутньому, тобто держави демократичної, миролюбивої, держави світської. Політичні настанови М.К.Ганді й діяльність Індійського національного конгресу відіграли величезну роль у досягненні Індією незалежності.

Після II Світової війни у формуванні політичного знання найактуальнішими стають проблеми державотворення та шляхів подальшого розвитку молодих незалежних країн, з приводу цих проблем точиться боротьба між різними ідейно-політичними течіями. В Індії політична програма Джавахарлала Неру, Індіри Ганді спрямовувалась на створення демократичної держави, на посилення її економічної ролі (зростаючий державний сектор економіки, планування та інші), здійснення аграрної реформи (хоча, слід вказати, що досить обережної і делікатної, і навіть компромісної), на вирішення складних міжетнічних та конфесіональних проблем. Основним напрямом протидії політичних опонентів було прагнення звести нанівець економічну роль держави. Так, зовнішньополітична платформа Індії базувалася на принципах миролюбства, співробітництва, саме Д.Неру був автором ідеї неприєднання і активним учасником творення цього руху. У незалежній Індонезії, де в умовах демократичної багатопартійної структури постійно виникали гострі конфлікти та суперечності, президент Ахмед Сукарно запропонував модель «керованої демократії», яка передбачала створення координаційних органів різних політичних сил і розширення функцій президентської влади. Цей експеримент, доки не був перерваний військовим переворотом, давав певні позитивні наслідки.

У мусульманських країнах, що здобули незалежність, відбувалося відповідно до сучасного світового досвіду інституційне «відокремлення», «роз'єднання» світської та релігійної влади, що викликало неоднозначну реакцію. Більшість дослідників – Сулейман Мухаммед ат-Тамаві, Хаді аль-Алаві та інші – вважають, що це не суперечить мусульманським традиціям. У той же час прихильники фундаменталізму намагаються підпорядкувати світські владні структури релігійним, навіть поглинути перші останніми.

У частині країн континенту: Бірмі, Сирії, Народно-демократичній Республіці Ємен – політична ідеологія і політична практика протягом тривалого часу спрямовувались на пошук шляхів переходу до соціалістичного майбутнього, минаючи капіталістичну стадію. Політичним структурам цих країн були притаманні такі риси, як провідна роль держави в

економічному житті (планування, обмеження іноземного та місцевого приватного капіталу), однопартійні (крім Сирії) політичні режими, різні форми залучення населення до участі в управлінні державними структурами. Проголошеної лідерами цих країн кінцевої мети досягти не вдалося.

Розвиток політичної доктрини на сучасному етапі творення державних структур охоплює широкий спектр ідей та шляхів їхньої реалізації: від теократичного режиму (Іран) і жорстокої військової диктатури (Ірак) до ліберально-демократичного ладу в більшості азіатських країн. Не дивлячись на історичні передумови виникнення політичного устрою в тій чи іншій країні, більшість політологів солідарні в одному – різноманіття політичних форм і заходів удосконалення держави в переважній більшості залежить від ролі лідера, його політичної культури і популярності в політичному соціумі.

Укладачі навчального посібника переконані, що багатюща і різнобічна практика державотворення буде слухною, і, безперечно, корисною для всіх, хто цікавиться політичними проблемами Новітньої доби азіатського континенту.

Бангладеш